

บทที่ ๒

ลักษณะทั่วไปของศาสนา

ศาสนาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอยู่มาก ทั้งความหมาย ป่อเกิดองค์ประกอบ และที่สำคัญคือเป็นสิ่งที่มวลมนุษย์ให้ความเคารพ บูชา เชื่อถืออย่างมาก ดังนั้นผู้ศึกษาศาสนาจึงต้องเรียนรู้ลักษณะทั่วไปของศาสนา ดังนี้

๒.๑ ความหมายของศาสนา

ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่อธิบายให้เข้าใจได้ยากแต่ก็มีผู้อธิบายความหมายของศาสนาไว้หลายประการด้วยกัน ได้แก่

ราชบัณฑิตให้ความหมายว่า ศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลักคือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักกรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ^๑

พระยาอนุมานราชชน ให้ความหมายว่า ศาสนา คือ ความเชื่อซึ่งแสดงออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นกิริยาอาการของผู้เลื่อมใสว่ามีความเคารพเกรงกลัว ซึ่งอำนาจอันอยู่เหนือโลกหรือพระเจ้าซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญา ความรู้สึกเกิดขึ้นเองด้วยสมมุติน(Intuition) ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างใดอย่างหนึ่งและต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่เป็นอยู่ร่วมกันง่าย ๆ ศาสนาคือการบูชาพระเจ้า ผู้ซึ่งมีทิพยอำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพกลัวเกรง^๒

หลวงวิจิตรวาทการ ให้ความหมายว่า ศาสนา เป็นเรื่องที่ยึดว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มีคำสอนทางจรรยา มีศาสนดา มีคณะบุคคลที่รักษาความศักดิ์สิทธิ์ และคำสอนไว้ เช่น พระหรือนักบวชและมีการกวดขันเรื่องความจงรักภักดี^๓

Emile Durkheim ให้ความหมายว่า ศาสนา คือ ระบบรวมว่าด้วยความเชื่อและการปฏิบัติเพื่อความสัมพันธ์ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์^๔

Karl Mark ให้ความหมายว่า ศาสนา คือ เครื่องปลอบใจสัตว์โลกผู้ถูกกดขี่ คือหัวใจของโลกที่ปราศจากหัวใจคือ วิญญาณของภาวะที่ปราศจากวิญญาณ ศาสนา คือยาเสพติดของประชาชน^๔

A.C.Bouget ให้ความหมายว่า ศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มีชีวมมนุษย์ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ สิ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองหรือพระเจ้า แต่สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการมากกว่าเกี่ยวข้องกับบุคคล ศาสนาคือหนทางอย่างหนึ่งซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจุดมุ่งหมาย จุดประสงค์ความเชื่อของเขา^๖

เมื่อกำหนดตามศัพท์คำว่า “ศาสนา” และ “Religion” ให้ความหมายดังนี้ ศาสนา มาจากภาษาบาลีว่า “สาสน” และมาจากภาษาสันสกฤตว่า “ศาสน” แปลว่า คำสั่งสอน แยกออกเป็นหลัก ๒ ประการคือ

๑. คำสั่ง คือ การบังคับให้กระทำ หรือข้อห้ามมิให้กระทำ
๒. คำสอน คือ การให้การศึกษานำเพื่อการปฏิบัติตน

RELIGION มาจากภาษาละตินว่า “Religo” หรือ “Religere” แปลว่า ผูกพันกับพระเจ้า และ “Relegere” แปลว่า การปฏิบัติต่อหรือเกี่ยวข้องกับด้วยความระมัดระวัง เป็นการปฏิบัติตนเพื่อแสดงความเลื่อมใสหรือเกรงกลัวอำนาจเหนือตน

๒.๒ บ่อเกิดศาสนา

ศาสนาต่าง ๆ ในโลกนั้นมีบ่อเกิดขึ้นจากมนุษย์ต้องการที่พึ่ง ซึ่งนักปราชญ์หลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “... มนุษย์เป็นอันมากแล ถูกภัยคุกคามแล้วยอมถึงภูเขา ป่า อาราม และรุกขเจดีย์ว่าเป็นที่พึ่ง”^๕

เสฐียร พันธรั้งสี กล่าวถึงเหตุเกิดของศาสนาว่ามี ๖ ประการคือ

๑. เกิดจากอวิชชา (ความไม่รู้เหตุผล)
๒. เกิดจากความกลัว
๓. เกิดจากความจงรัก(ภักดี)
๔. เกิดจากปัญญา (ความรู้เหตุรู้ผล)
๕. เกิดจากอิทธิพลของคนสำคัญ
๖. เกิดจากลัทธิการเมือง^๖

สุชีพ ปุญญานุภาพ กล่าวถึงเหตุเกิดของศาสนาว่ามี ๒ ประการคือ

๑. ต้องการความอบอุ่นทางจิตใจ

๒. ต้องการความรู้แจ้งความจริงแห่งชีวิต^{๑๐}

๒.๓ องค์ประกอบของศาสนา

ความเชื่อต่างๆของมนุษย์นั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การจัดให้เป็นศาสนานั้น นักการศาสนาได้กำหนดกฎเกณฑ์พื้นฐานทั่วไปว่าจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ศาสดา หรือผู้ตั้งศาสนาหรือผู้สอนดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ามีอยู่จริงในประวัติศาสตร์และเป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษสูงส่งกว่าบุคคลทั่วไป เป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่สังคมโลก

๒. คัมภีร์ศาสนา เป็นหลักฐานที่บันทึกคำสอน อันแสดงถึงกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เป้าหมายชีวิต การปฏิบัติตนเพื่อไปสู่จุดหมาย ซึ่งในระยะแรกนั้นเป็นการท่องจำมากกว่าการบันทึก

๓. นักบวช เป็นสาวกผู้สืบต่อศาสนา เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นผู้ติดต่อกับพระเจ้าหรือเทพเจ้า เป็นผู้ศึกษา ประพฤติตามและถ่ายทอดคำสอน

๔. ศาสนสถาน เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์รวมของผู้ที่นับถือศาสนานั้นๆ

๕. สัญลักษณ์ เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงศาสนาของตน รวมถึงศาสนวัตถุ

๖. พิธีกรรม เป็นการประกอบกิจกรรมเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ ตามความเชื่อของผู้นับถือศาสนานั้นๆ

๗. ศาสนิกชน เป็นผู้มีความเชื่อในคำสอนของศาสดาและนักบวช

๘. องค์กรทางศาสนา เป็นหน่วยงานที่ทำกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น พุทธสมาคม องค์กรการพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก มูลนิธิสันติชน ฯลฯ

อย่างไรก็ตามศาสนานั้นไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบครบทุกข้อ เช่น ศาสนาฮินดูไม่มีศาสดา ศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช ฯลฯ และสำหรับคติความเชื่อเฉพาะกลุ่มที่บุคคลปฏิบัติสืบทอดกันมา ถึงแม้ว่าองค์ประกอบเช่นเดียวกับศาสนา แต่นักการศาสนาและบุคคลทั่วไปมักจะเรียกว่า “ลัทธิ” (Doctrine) ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ ลัทธิมุน ฯลฯ

๒.๔ ประเภทของศาสนา

ศาสนาในโลกนั้นมีอยู่มากตามความเชื่อที่หลากหลาย สามารถจัดเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

๑. ศาสนาธรรมชาติ หมายถึงความเชื่อในธรรมชาติ ยึดธรรมชาติเป็นที่พึ่ง ได้แก่ การบูชาพระจันทร์ การบูชาพระอาทิตย์ ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ เป็นต้น

๒. ศาสนาวิญญาน หมายถึง ความเชื่อถือในสิ่งลึกลับ ได้แก่ เทวดา เทพเจ้า วิญญานที่อยู่อาศัยในธรรมชาติหรือสิ่งปลูกสร้าง เช่น ศาลพระภูมิเจ้าที่ ศาลเจ้า ฯลฯ โดยเชื่อกันว่าสิ่งลึกลับเหล่านี้สามารถให้คุณ ให้โทษแก่มนุษย์

๓. ศาสนาพระเจ้า หมายถึง ความเชื่อถือในความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า ว่าเป็นผู้สร้าง ดูแล ทำลายโลก และสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดจากพระเจ้า พระเจ้าจึงเป็นผู้สูงสุดสามารถบันดาลให้สรรพสิ่งเป็นไปตามที่กำหนด มนุษย์จึงต้องนอบน้อม เคารพ ภักดีและบูชาพระเจ้า

๔. ศาสนาปรัชญา หมายถึง ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความรู้ การคิดพิจารณา ค้นคว้าหาความจริงของโลกและชีวิต โดยการปฏิบัติด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งศาสนาออกได้ ๒ ประเภทคือ

๑. ศาสนาเทวนิยม หมายถึง ศาสนาที่เชื่อพระเจ้า ผี เทวดา ธรรมชาติ เชื่อในสิ่งลึกลับที่ไม่มีตัวตนว่ามีอำนาจให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้

๒. ศาสนาอเทวนิยม หมายถึง ศาสนาที่ไม่เชื่อในอำนาจของพระเจ้า ไม่ยกย่องในสิ่งลึกลับให้คุณและโทษกับมนุษย์ แต่เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะกระทำสิ่งต่างๆ อันก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียแก่ตนเอง

๒.๕ แหล่งกำเนิดของศาสนา

ศาสนาในยุคแรกๆ นั้นกระจายอยู่ทั่วไป ซึ่งขึ้นอยู่กับมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ เมื่อความเจริญเกิดขึ้น มีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จนเกิดการถ่ายทอดความเชื่อจากผู้ที่มีความเจริญทางความคิด มีเหตุมีผลมากกว่า ทำให้ชนกลุ่มอื่นมีความคิดคล้ายตามในที่สุดจึงเกิดศาสนาใหญ่ๆ ของโลกขึ้น ซึ่งปัจจุบันศาสนาต่างๆ ในโลกนั้นสามารถแบ่งตามแหล่งกำเนิดได้ดังนี้

๑. ศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้ มี ๔ ศาสนาคือ

ก. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดในอินเดีย

ข. ศาสนาเชน เกิดในอินเดีย

- ค. ศาสนาพุทธ เกิดในอินเดีย
- ง. ศาสนาซิกข์ เกิดในอินเดีย
- ๒. ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มี ๓ ศาสนาคือ
  - ก. ศาสนาชินโต เกิดในญี่ปุ่น
  - ข. ศาสนาเต๋า เกิดในจีน
  - ค. ศาสนาขงจื้อ เกิดในจีน
- ๓. ศาสนาในเอเชียตะวันตก มี ๕ ศาสนาคือ
  - ก. ศาสนายิว-ยูดาเยน เกิดในอิสราเอล
  - ข. ศาสนาคริสต์ เกิดในปาเลสไตน์
  - ค. ศาสนาอิสลาม เกิดในซาอุดีอาระเบีย
  - ง. ศาสนาโซโรอัสเตอร์-ปาร์ซี เกิดในอิหร่าน
  - จ. ศาสนาบาไฮ เกิดในอาหรับ

๒.๖ ศาสนาประจำเผ่าชนและศาสนาสากล

ศาสนาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น มีทั้งที่เป็นศาสนาดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ และเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน บางศาสนาเป็นที่ยอมรับเฉพาะกลุ่มของตน มิได้แพร่หลายสู่มหาชน ศาสนาประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า “ศาสนาประจำเผ่า”^{๑๑} หรือ “ลัทธิ” เช่น ขงจื้อ เต๋า ฯลฯ

อย่างไรก็ตามนักการศาสนาพบว่าในปัจจุบันนั้น ศาสนาที่มีประชากรของโลกนับถือมากที่สุดและแพร่หลายมากที่สุดอยู่ ๔ ศาสนา คือ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ และศาสนาฮินดู จึงได้จัดให้ศาสนาเหล่านี้เป็นศาสนาสากล

ตารางเปรียบเทียบศาสนาที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ศาสนา	ศาสดา	พระเจ้า	คัมภีร์	ปีเกิด ^๒ (ประมาณ)
พราหมณ์	-	พระพรหม	พระเวท	๒,๐๐๐ ปี ก่อน พ.ศ.
ยูดา	โมเสส	พระยะโฮวา	โทราห์	๑,๗๐๐ ปี ก่อน พ.ศ.
ฮินโด	-	ฯลฯ	โคยิ-กิ น็ฮอง-จิ	๑๑๗ ปี ก่อน พ.ศ.
ปาร์ซี (โซโรอัสเตอร์)	โซโรอัสเตอร์	อาหุรมัสดา ฯลฯ	อเวस्ता	๑๑๗ ปี ก่อน พ.ศ.
เต๋า	เล่าจื้อ	-	เต๋า เต็ก เก็ง	๖๑ ปี ก่อน พ.ศ.
เซน	มหาวิระ	-	อังกะ(อาคม)	๕๗ ปี ก่อน พ.ศ.
พุทธ	โคตมพุทธ	-	พระไตรปิฎก	๔๕ ปี ก่อน พ.ศ.
ขงจื้อ	ขงจื้อ	-	กง , ชู	๗ ปี ก่อนพ.ศ.
คริสต์	เยซู	พระยะโฮวา	ไบเบิล	พ.ศ. ๕๔๗
อิสลาม	มะหะมัด	พระอัลลอฮ์	อัล-กุรอาน	พ.ศ. ๑,๑๑๓
ซิกข์	คุรุนานัก	กรตาปารูช	คุรุครันทซาฮิบ	พ.ศ. ๒,๐๔๓
บาไฮ	บาฮาอุลลาห์	-	บาไฮ	พ.ศ. ๒,๔๑๐

เชิงอรรถ

^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ ๒๕๓๓) หน้า ๘๕๕

^๒ พระยาอนุนามราชชน ประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณ (กรุงเทพฯ: จักรานุกูลการพิมพ์ ๒๕๑๕) หน้า ๑๕

^๓ วิจิตรวาทการ, หลวง ศาสนาสากล (พระนคร: โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี ๒๕๑๐) หน้า ๑-๒

^๔ Emile Durkheim The Elementary Form of The Religious Life (London: George Allen Unwin, Ltd., 1964) P. 47

^๕ จิตร ภูมิศักดิ์ (แปล) ความเรียงว่าด้วยศาสนา (กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือแสงตะวัน ๒๕๑๙) หน้า ๒

^๖ A.C. Bouget Comparative Religion (London: Penguin Book 1954) P.12

^๗ สุชีพ ปุญญานุภาพ ประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น ๒๕๒๖) หน้า ๓

^๘ การศาสนา, กรม พระไตรปิฎกฉบับหลวงเล่ม ๒๕ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๒๘

^๙ เสฐียร พันธงศรี ศาสนาเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสาส์น ๒๕๒๔) หน้า ๑๗-๑๘

^{๑๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ ประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น ๒๕๒๖) หน้า ๒๔

^{๑๑} อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือประวัติศาสตร์และคู่มือศาสนาเปรียบเทียบ

^{๑๒} ปีเกิดในตารางกำหนดจากปีที่ศาสดาค้นพบสังฆธรรม และกำหนดจาก พ.ศ. ซึ่งเริ่มนับจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เป็น พ.ศ. ๑